

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI DIREKTORLARINI BOSHQARUV MADANIYATINING NAZARIY ASOSLARI

Abduraxmonova Xurshida G'ofurovna

*Toshkent shaxar maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi inson resurslarini
boshqarish va rivojlantirish bo'limi bosh mutaxassisi*

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarining boshqaruv madaniyatining nazariy asoslarini tahlil qiladi. Boshqaruv madaniyati kontseptsiyasi, uning tarkibiy elementlari va boshqaruv jarayonidagi o'rni o'rganiladi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida boshqaruv madaniyatini shakllantirishning asosiy printsiplari va mezonlari yoritiladi. Shuningdek, direktorlarning professional boshqaruv faoliyatida madaniy va axloqiy qadriyatlarning ahamiyati, rahbarlik ko'nikmalari, kommunikatsiya, strategik fikrlash kabi boshqaruv kompetensiyalarining nazariy asoslari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim tashkilotlarining boshqaruv sifatini oshirish va direktorlarning kasbiy o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: boshqaruv madaniyati, didaktik model, ta'lim tashkiloti, direktor, pedagogik menejment, innovatsion boshqaruv.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы управленческой культуры директоров дошкольных образовательных организаций. Исследуется понятие культуры управления, ее структурные элементы и роль в процессе управления. Освещаются основные принципы и критерии формирования культуры управления в ДОУ. Рассматриваются также теоретические основы таких управленческих компетенций, как значимость культурно-нравственных ценностей в профессиональной управленческой деятельности директоров, навыки руководства, коммуникации, стратегическое мышление. Результаты исследования служат повышению качества управления дошкольными образовательными организациями и обеспечению профессионального роста директоров.

Ключевые слова: культура, управление, управленческая культура, формирование управленческой культуры руководителя дошкольной образовательной организации.

Annotation. This article analyzes the theoretical foundations of the managerial culture of directors of preschool educational organizations. The concept of management culture, its structural elements and its role in the management process are investigated. The basic principles and criteria for the formation of a management culture in preschool institutions are highlighted. The theoretical foundations of such managerial competencies as the importance of cultural and moral values in the professional management activities of directors, leadership skills, communication, and strategic thinking are also considered. The results of the study serve to improve the quality of management of preschool educational organizations and ensure the professional growth of directors.

Keywords: *culture, management, managerial culture, formation of the managerial culture of the head of a preschool educational organization.*

Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining boshqaruv madaniyatini rivojlantirishda dastlab ta'lim va tarbiya jarayonini samarali tashkil etish amaliyoti, uning vujudga kelish tarixi, kasbiy kompetensiyaga oid nazariy-metodologik yondashuvlarga yo'naltirilgan tarixiy ma'lumotlarni o'rganish va ulardan pedagogik faoliyatda samarali foydalanish zarur. Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorining boshqaruv madaniyati inson madaniyatining tarkibiy qismi bo'lish bilan birga qator o'ziga xos xususiyatlarga ham ega.

Boshqaruvchi madaniyatli bo'lishi shart, chunki maktabgacha ta'lim tashkilotining har bir faoliyati samarali ishlashi uchun uning xodimlari yuksak madaniyatga ega bo'lishlari kerak. Boshqaruv madaniyati darajasi xodimlar, ayniqsa, boshqaruvchi madaniyatini, boshqaruv jarayoni madaniyati, boshqaruv texnikasi, mehnat sharoitini aks ettiruvchi ko'rsatkichlar bilan baholanadi. Boshqaruv madaniyati unsurlarining turli-tumanligi boshqaruv jarayonida turli-tuman me'yorlarga, jumladan, axloqiy, huquqiy, iqtisodiy, tashkiliy, texnikaviy, estetik me'yorlarga rioya qilish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

Pedagogika bevosita insonni tarbiyalashni nazarda tutganligi uchun ham unda boshqaruvni ilmiy jihatdan o'rganish yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Endi maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorida boshqaruv madaniyatining rivojlantirilishiga kelsak u quyidagi maqsadlar bilan bog'liq:

- birinchidan, boshqaruv madaniyatini yaxshi o'zlashtirgan direktorlar jamiyat va davlat boshqaruvida ham faol ishtirok etadi;
- ikkinchidan, maktabgacha ta'lim tashkiloti direktori har qanday jamiyatning ziyoli qatlami sanaladi va u o'z o'rnida jamiyat va davlat boshqaruvi uchun ertangi jamiyat a'zosini tarbiyalab yetishtiruvchi mutaxassis sanaladi;
- uchinchidan, pedagogik sohada boshqaruv madaniyati qanchalik yuqori darajada o'zlashtirilib, ommalashsa maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlari shunchalik uni o'zlashtirib o'z hayoti davomida undan real hayotda foydalanish ko'nikmasiga ega bo'ladi va sohada ham samaradorlikka erishiladi

A.N.Morozovning "Maktabgacha ta'lim tashkilotida diagnostik asosida metodik ishlarni boshqarish" dissertatsiya ishi maktabgacha ta'lim sharoitida metodik ishlarni boshqarishga kompleks yondashuvni ishlab chiqish va amalga oshirishga qaratilgan. Muallif ta'lim tizimidagi zamonaviy o'zgarishlar, ayniqsa, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishga yangicha yondashuvlarni talab qilishini ta'kidlaydi, bunda ta'lim jarayonini individuallashtirish, bolalarning talab va manfaatlariga moslashtirish asosiy rol o'ynaydi. Morozova metodik ishlarda pedagogik jarayonni optimallashtirish, uning sifati va samaradorligini oshirish imkonini beruvchi diagnostik yondashuvdan foydalanish zarurligini ta'kidlaydi.

Boshqaruv madaniyatining nazariy asoslari esa quydagilar kiradi.

Boshqaruv madaniyati ta'lim tashkilotlarini samarali boshqarish uchun zarur bo'lgan bilimlar, qadriyatlar, kasbiy ko'nikmalar va etika majmuasidan iborat bo'lib, u ta'lim

menejmentining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Uning nazariy asoslari turli fanlar – pedagogika, psixologiya, menejment va sotsiologiyaning yondashuvlariga asoslanadi.

MTTda modernizatsiyalash maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishiga qo‘yiladigan talablar maktabgacha ta’lim tashkilotlarining direktor va pedagogik kadrlari uchun kasbiy standartlarni ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Kasbiy standartlarni qo‘llash negizida ta’lim tashkiloti faoliyatini tashkil etish, shu jumladan, quyidagilarni amalga oshirish tushuniladi:

- ishga qabul qilishda xodimning malakasini aniqlash;
- egallab turgan lavozimiga muvofiqligini aniqlash bo‘yicha attestatsiya o‘tkazish;
- xodimlarni ta’lim turini aniqlash uchun qo‘shimcha kasbiy ta’lim olishga yo‘naltirish;
- mehnat harakatlari va bilim hamda ko‘nikmalarga bo‘lgan talablarni aniqlash uchun lavozim yo‘riqnomalarini ishlab chiqish;
- lavozim nomlarini aniqlash uchun shtat jadvalini ishlab chiqish.

Standartlar direktorning ta’lim-tarbiya jarayonini rejalashtirish, uyushtirish, o‘tkazish va baholash kabi kasbiy vazifalarini sifatli bajarishi uchun zaruriy bo‘lgan asosiy kompetensiyasini belgilaydi.

Boshqaruv madaniyatining konseptual nazariy asoslari.

Boshqaruv madaniyati bir nechta asosiy ilmiy nazariyalarga tayanadi:

Menejment nazariyasi

Menejment nazariyasi tashkilotlarni boshqarish jarayonlarini, liderlik tamoyillarini va samarali boshqaruv usullarini o‘rganadi. Bu sohada quyidagi olimlarning ishlari muhim ahamiyatga ega:

- F. Teylor – Ilmiy menejment asoschisi, samaradorlik va mehnat unumdorligini oshirish bo‘yicha nazariyalarni ishlab chiqqan.

Frederik Teylor (F. Taylor) ilmiy menejment asoschisi bo‘lib, u samaradorlik va mehnat unumdorligini oshirish bo‘yicha nazariyalarni ishlab chiqqan. Uning menejment nazariyasi “Ilmiy boshqaruv” deb nomlanadi va u XIX asr oxiri – XX asr boshlarida ishlab chiqilgan.

F. Teylorning ilmiy menejment nazariyasi

Teylor boshqaruvni ilmiy yondashuv asosida tashkil etish g‘oyasini ilgari surdi. Uning nazariyasi quyidagi asosiy tamoyillarga tayanadi:

1. Mehnatni ilmiy tahlil qilish

- Har bir ishning eng samarali usulini aniqlash uchun tajribalar va tahlillar o‘tkazish.
- Ishchilarni o‘z imkoniyatlariga mos keladigan aniq vazifalar bilan ta’minlash.

2. Mehnatning ixtisoslashuvi va mehnat bo‘linishi

- Har bir ishchini o‘ziga mos keladigan maxsus vazifaga yo‘naltirish.
- Ish jarayonlarini qismlarga ajratib, har bir bosqichni mukammallashtirish.

3. Mehnat unumdorligini oshirish uchun rag‘batlantirish tizimi

- Ishchilarning samaradorligini oshirish uchun moddiy rag‘batlantirish tizimini joriy qilish.
- Mukofotlash va jazolash mexanizmlarini ishlab chiqish.

4. Ilmiy tanlangan va o‘qitilgan xodimlar

- Har bir kasbga eng mos keladigan kishilarni tanlash va ularni samarali ish uslublariga o‘rgatish.

5. Direktorlik va ishchilarning aniq ajratilgan vazifalari

- Direktorlarning vazifasi – rejalashtirish va nazorat qilish, ishchilarning vazifasi esa – ishlab chiqarish jarayonini amalga oshirish.

Teylorning ilmiy menejment tamoyillarining ta'lim tizimidagi ahamiyati**

F. Teylorning g'oyalari nafaqat sanoatda, balki ta'lim boshqaruvida ham qo'llanilishi mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda quyidagi jihatlar muhim ahamiyatga ega:

1. Vazifalarni aniq belgilash – direktor, tarbiyachi va boshqa xodimlarning aniq majburiyatlarini belgilash va ularga mos ravishda mehnat unumdorligini oshirish.

2. Ish samaradorligini baholash – pedagog va ma'muriyat faoliyatining natijalarini tahlil qilish va samaradorlik ko'rsatkichlarini ishlab chiqish.

3. Motivatsiya va rag'batlantirish tizimi – pedagoglarning samarali ishlashiga ko'maklashadigan mukofot tizimini joriy qilish.

4. Mehnatning ilmiy tashkil etilishi – pedagoglarning ish yuklamasini optimal taqsimlash va ularning ish sharoitlarini yaxshilash.

Xulosa qiladigan bo'lsak, Teylorning ilmiy menejment nazariyasi zamonaviy boshqaruv tizimiga katta ta'sir ko'rsatdi. Maktabgacha ta'lim tizimida ushbu yondashuv boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil etish, pedagogik faoliyatni takomillashtirish va ta'lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Hamdamova M.T. Maktabgacha ta'lim tashkilotida pedagog- tarbiyachilarning innovatsion faoliyatini rivojlantirish omili sifatida rahbarning boshqaruv kompetençiyasi "Mug'allim xem uzliksiz bilimlendirio'", ilmiy-metodikalyk jurnal, №4, Nekis-2019, ISSN 2181-7138, 123-126 b

2. Hamdamova M.T. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kompetensiyasi «Maktabgacha ta'lim: zamonaviy yondashuv va xalqaro tajriba» mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya, 2024, materiallar to'plami

4. Ravshanova, N. N. (2023). Designing Modern Models of Biological Education Theories and Content in Educators. *Telematique*, 22(01), 3034-3040.

5. Morozova Anjela Nikolayevna. Upravleniye metodicheskoy rabotoy v doshkolnom obrazovatelnom uchrejdenii na diagnosticheskoy osnove : Dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 : Moskva, 2000

6. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма ISBN: 978-5-17-160209-3 2023 г. 320 с.

8. Norboyevna R.N., Shukurullaev A.O. Maktabgacha ta'lim tashkilotida ekologik teatrni tashkil etish orqali ekologik konseptual asoslarini shakllantirish. // *Inter education & global study*. 2024. №7. B.122–128.

9. Ravshanova, N. N. (2025). Refleksiya bo'lajak o'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim sifatI. *Inter education & global study*, (1), 362-370.